

PRISUTNOST NACIONALNO-AUTORITARNIH POLITIČKIH ORIJENTACIJA U DIJELU ZAGREBAČKE STUDENTSKE POPULACIJE

Ilija ŽIVKOVIĆ
Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb

Dragan BAGIĆ
Puls d.o.o., Zagreb

UDK: 316.644-057.875(497.5 Zagreb):32
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 8. 5. 2001.

Rad je prezentacija empirijskoga istraživanja prisutnosti nacionalno-autoritarnih političkih orijentacija na uzorku studenata Sveučilišta u Zagrebu. Istraživanje je provedeno na uzorku od 642 studenta prve i druge godine šest fakulteta. Za mjerenje nacionalno-autoritarnih političkih orijentacija rabljena je modificirana Noack i sur. (1995.) Skala koja se sastojala od pet tvrdnja. Faktorska je analiza pokazala da tvrdnje mjere isti predmet mjerenja, jer je njihovom faktorizacijom ekstrahirana samo jedna značajna komponenta s pouzdanošću mjerenom Cronbachovim alpha koeficijentom od 0.63. Polazna hipoteza kojom se rad bavi jest teza da kasniji adolescenti na kojima je istraživanje provedeno ne pokazuju veće sklonosti ka nacionalno-autoritarnim političkim orijentacijama u odnosu na vršnjake u razvijenim zemljama. Uz ovu, testirane su i hipoteze o utjecaju socijalizacijskih elemenata kao što su: obiteljska atmosfera, naobrazba roditelja, mjesto rođenja ispitanika, uloga vjere u životu te fakultetsko usmjerenje sklonosti nacionalno-autoritarnom političkom konceptu. Nalazi istraživanja potvrđuju polaznu hipotezu istraživanja. Rezultati također pokazuju da obiteljska atmosfera i naobrazba roditelja nisu prediktivni za sklonost ispitanika mjerenom političkom konceptu. Mjesto rođenja adolescenata, stupanj njihove religioznosti i fakultetsko usmjerenje pokazuju eksplikativnu vrijednost u analizi sklonosti ovoj političkoj orijentaciji.

UVOD

Ne postoji sveobuhvatna teorija koja bi ponudila zadovoljavajuće odgovore na razloge zašto u gotovo svim industrijaliziranim zemljama svijeta na kraju dvadesetoga stoljeća dolazi do povećanja nacionalno-autoritarnih stavova u mladim ljudima (Treibel, 1990.). Postojeće teorije usredotočuju se na utjecajne čimbenike. Neke od njih su usredotočene na procese na makrorazini, naime na društvene promjene (Heitmeyer, 1988.) ili na utjecaje na mikrorazini, posebno utjecaje obiteljskih čimbenika (Hopf, 1992.), škole (Schubarth i Melzer, 1993.) te utjecaj vršnjaka (Hennig, 1982.). Neke pak upućuju na važnost karakteristika ličnosti antidemokratskih adolescenata (Adorno i sur., 1966.).

S jednom od prihvatljivijih teorija objašnjenja nacionalno-autoritarne orijentacije mladih izašao je Heitmeyer (1988.) koji tvrdi da su nacionalno-autoritarne, odnosno ekstremnije orijentacije mladih zapravo reakcija na proces individualizacije koji je karakterističan za moderno društvo. Modernizacija industrijske proizvodnje sa svojim posljedicama, kao što su izolacija i mobilnost obitelji, uzrokuje povećanje individualnosti, što je smetnja tradicionalnom psihičkom razvoju etape ulaska u zrelo doba. Zbog pomanjkanja modela jasnih uloga u društvu i nesigurnim ekonomskim uvjetima dolazi, čini se, do zbunjenosti u mladima koji iz te situacije traže orijentaciju u nacionalističkim ideologijama. Nacionalistička ideologija mladim ljudima daje osjećaj sigurnosti, pružajući im zajednicu istomišljenika koja će im pružiti utočište u kompleksnom svijetu današnjice. Iako bez empirijske potvrde Heitmeyer pretpostavlja da nacionalno-autoritarne tendencije prevladavaju među "gubitnicima" modernizacije kao što su nezaposleni adolescenti s niskom naobrazbom koji nisu integrirani u društvene strukture.

W. Hopf (1994.) je u svojem istraživanju pokazao da adolescenti iz obitelji nižega socijalnog statusa koji su u manje kvalitetnim školama i imaju manju socijalnu potporu, kad su u problemima, pokazuju veću razinu nacionalno-autoritarnog ponašanja i veću dozu netrpeljivosti prema strancima. Također je pokazao da sklonost nacionalističkom ponašanju imaju adolescenti niže školske spreme.

Općenito teorijska objašnjenja, uz pomoć čimbenika na makrorazini nacionalno-autoritarne orijentacije mladih objašnjavaju utjecajem dvaju čimbenika: svojevrstom zapostavljenosti, posebno na razini naobrazbe, i općom moralnom klimom u društvu koja na neki način opravdava nacionalističko desničarske metode ili nepravdu prema ljudima druge nacionalnosti (Bommes i Scherr, 1992.).

Druga vrsta teorija o autoritarnom karakteru dolazi od Adorna i njegovih suradnika koji zapravo ističu da korijene

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

razvoja sklonosti adolescenata ka nacionalno-autoritarnom stilu razmišljanja i ponašanja treba tražiti u utjecaju obitelji kao jedne od najvažnijih odrednica socijalizacije. Dok je Adorno sa suradnicima svoja istraživanja usredotočavao na edukacijsku i emocionalnu klimu u obitelji, druga istraživanja su usredotočena na roditeljska politička uvjerenja (Fend, 1994.; Bengston i Troll, 1978.) te ponašanje roditelja glede politike (Krampen, 1991.). Rezultati proučavanja obiteljske atmosfere pokazali su da su roditelji nacionalistički orijentiranih adolescenata u načelu više autoritarni. Visoko restriktivna i nasilna ponašanja roditelja, kao i niska emocionalna potpora i česti konflikti, čini se, karakteriziraju obitelji nacionalno-autoritarno orijentiranih adolescenata (Hopf, 1991.). U isto vrijeme Klein-Allerman i suradnici (1995.) u svojem istraživanju dolaze do spoznaje da su konflikti u obitelji značajan prediktor iskazivanja nasilja, a antidemokratsko ponašanje nije moglo biti korelirano s ozračjem u obitelji. Fend (1991., 1994.) te Hoffer i sur. (1994.) pokazali su da nacionalistički orijentirani adolescenti potječu od roditelja koji preferiraju konzervativniji pristup odgoja u kojem prevladavaju poslušnost autoritetima, točnost i disciplina. Liberalno orijentirani adolescenti dolaze iz obitelji čiji roditelji ohrabruju nezavisnost i vlastito mišljenje, inicijative kao i autonomiju u ponašanju i emocionalnom izražavanju (Mussen, 1984.). Ugodna i obiteljska atmosfera, čini se, ide zajedno s tolerantnijim političkim stavovima, kao što su u svojem istraživanju pokazali Noack i sur. (1995.). Jedan od najvažnijih obiteljskih čimbenika koji utječu na političku orijentaciju adolescenata ipak je, čini se, politička orijentacija roditelja. Krampen (1991.) ističe da su djeca onih očeva koji djecu uspiju zainteresirati za svoje političke stavove u velikoj mjeri podudarna s očevim pristupom političkim vrijednostima. Njemački psiholozi su i u istraživanjima provedenim u Istočnoj i Zapadnoj Njemačkoj uočili važnost političke socijalizacije u obitelji te ustanovili da u obiteljima koje imaju demokratske odgojne stilove te nižu razinu kažnjavanja djece te aktivnu političku klimu, postoji veća mogućnost za intergeneracijsku sličnost u političkim vrijednostima (Khoshprung-Se-fat i sur., 1983.).

Štoviše, u nekim istraživanjima u Njemačkoj emotivno pozitivni i bliski odnosi adolescenata i roditelja visoko su korelirani s demokratskim i nacionalno tolerantnim ponašanjem adolescenata. Dapače, upravo ta karakteristika bliskih odnosa u obitelji najvažnija je spona u prenošenju političkih vrednota unutar obitelji (Oswald i Stuendel, 1990.). Česti razgovori između djece i roditelja o političkim vrednotama uveliko pridonose uravnoteženijem i demokratsnijem pristupu društvenoj i političkoj stvarnosti (Fend, 1991.).

Uz obitelj, velik utjecaj na političke stavove adolescenata imaju škola i vršnjaci. Čini se da vrsta škole u velikoj mjeri kreira socijalnu klimu za veću ili manju agresivnost i političku netoleranciju. Noack i Kracke (1995.) navode rezultate koji pokazuju da iz srednjih škola zanatskoga usmjerenja učenici imaju puno naglašenije nacionalno-autoritarnе stavove nego adolescenti iz gimnazija ili škola humanističkoga usmjerenja. Autori ove rezultate tumače nedostatkom općih predmeta u zanatskim usmjerenjima te pragmatičnim načinom mišljenja kao i činjenicom da u takve smjerove uglavnom odlaze adolescenti nižega društvenog statusa. Također se očituje veća doza autoritarnih stavova u adolescenata koji su loši učenici ili padaju u školi (Schubarth i Melzer, 1993.).

Vrijednosti i ponašanja vršnjaka mogu biti inspiracija za adolescentske političke orijentacije, posebno u vrijeme srednje adolescencije kad je utjecaj i povodljivost za vršnjacima na visokoj razini. Zabrinutost prijatelja za određena politička pitanja u tim godinama srednje adolescencije dobar je prediktor političkoga znanja adolescenata, političkih aktivnosti i uvjerenosti u vlastite političke sposobnosti. Krampen (1991.) je ustanovio da u Njemačkoj devedeset posto desničarskih političkih ispada, i čak nasilja, ne čine pojedinci nego skupine adolescenata.

Nema sumnje da je pojedinac utopljen u društvene strukture i da društveni uvjeti igraju nezaobilaznu ulogu u ljudskom razvoju (Bronfenbrenner, 1979.; Havighurst, 1972.). Teoretičari političke psihologije također naglašavaju da se formiranje autoritarne strukture ličnosti događa posredovanjem autoritarnih odnosa u obitelji ili pak školi (Šiber, 1998.).

Iz postojeće literature jasno se može zaključiti da se u zemljama dugoročnoga demokratskog uređenja, poput Njemačke, Švicarske, Austrije pa i Sjedinjenih Američkih Država, u mladih javlja tendencija autoritarnih političkih stavova koji su također povezani i s netrpeljivosti prema svima strancima i svima onima koji bi na neki način mogli biti krivci za oslabljenje nacionalnoga i gospodarstvenoga identiteta njihovih država. Ti nacionalno-autoritarni stavovi, slobodnije rečeno nacionalistički u negativnom, rigidnom smislu, prilično su naglašen fenomen upravo u zapadnim demokratskim zemljama koje svoje modele demokracije nastoje provoditi u tranzicijskim državama srednje i istočne Europe. U krugovima svjetske političke arene već nekoliko desetljeća Hrvatska slovi kao zemlja u kojoj je nacionalizam jedna od većih prepreka njezine integracije u svjetski demokratski poredak. I uz tumačenje da se u ovom dijelu svijeta može govoriti o patriotizmu a ne o negativnoj konotaciji nacionalizma, svjetski politički analitičari su i nadalje skloni svojim ustaljenim tezama.

Za pretpostaviti je da politički događaji od stjecanja državne samostalnosti koju se moralo realizirati i pod cijenu rata,

preko uspostave demokratske političke strukture koja se u ovo vrijeme oblikuje uz velike gospodarstvene poteškoće, utječu na način razmišljanja mladih o društvu. S obzirom na to da su društveni i politički uvjeti u Hrvatskoj u velikoj mjeri promijenjeni u posljednjih deset godina, ne bi bilo veliko iznenađenje da se u hrvatskih kasnijih adolescenata ustanovi veća doza nacionalno-autoritarnih stavova nego je to bilo s mladeži prethodnih desetljeća.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi je li i u kolikoj je mjeri populacija zagrebačkih kasnijih adolescenata sklona autoritarnosti u političkom i nacionalnom smislu. Imajući na umu zaključke dostupnih istraživanja, pokušat ćemo utvrditi utječu li obiteljska atmosfera, odnosno odnos između adolescenata i roditelja, naobrazba roditelja, mjesto rođenja adolescenata, religiozna dimenzija te izbor fakulteta na prisutnost nacionalno-autoritarnih političkih stavova u kasnijih adolescenata.

OSNOVNE HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Polazna hipoteza ovoga istraživanja je da kasniji adolescenti, u našem slučaju studenti nekih fakulteta zagrebačkoga Sveučilišta, ne pokazuju veće sklonosti ka nacionalno-autoritarnim političkim stavovima, a ako i pokazuju, razlike treba tražiti u procesu socijalizacije kasnijih adolescenata na selu ili gradu te ulozi primarnih socijalnih skupina kao što je obitelj i sekundarnih društvenih skupina kao što su izobrazbene institucije i utjecaj religije. U tom kontekstu možemo postaviti pet osnovnih hipoteza:

1. Ispitanici koji sa svojim roditeljima imaju skladne odnose i visoku razinu međusobnoga povjerenja pokazivat će manje tendencije nacionalno-autoritarnih stavova.
2. Naobrazba roditelja trebala bi biti jedan od značajnih čimbenika u formiranju nacionalno-autoritarnih stavova u naših ispitanika.
3. Ispitanici rođeni na selu pokazivat će veću dozu nacionalno-autoritarnih stavova od svojih kolega/ica rođenih u gradu.
4. Oni ispitanici koji visoko rangiraju ulogu vjere u svojim životima pokazat će veći stupanj nacionalno-autoritarnih političkih stavova od manje religioznih.
5. Fakultetsko usmjerenje kasnijih adolescenata moglo bi uvjetovati razlike u nacionalno-autoritarnim tendencijama.

METODA

Podaci su prikupljeni uz pomoć anketnog upitnika tijekom studenoga i prosinca 2000. godine na šest fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

Ispitanici ovog istraživanja bili su studenti prve i druge godine s šest fakulteta (osam smjerova) zagrebačkog Sveučilišta: Katoličkoga bogoslovnog fakulteta (studiji teologije i Katehetskog instituta), Hrvatskih studija (studiji psihologije i novinarstva) Medicinskog fakulteta, Prirodoslovno-matematičkog fakulteta (matematika), Pravnog fakulteta (pravo) i Fakulteta elektrotehnike i računarstva (FER). Istraživanjem su obuhvaćena 642 studenata/ice, od čega ih 306 pohađa prvu, a 338 drugu godinu studija.

Uzorak na kojem je istraživanje provedeno dijelom ima prigodni karakter jer su odabrane studijske grupe na kojima je bilo moguće organizirati anketiranje, pri čemu smo težili obuhvatiti studijske grupe iz različitih znanstvenih područja.

Zaključke nastale kao rezultat komparacije pojedinih studija i fakulteta smatramo korisnom ilustracijom i poticajem za daljnje teorijske razrade i empirijska istraživanja.

U tabličnom prikazu dajemo: strukturu uzorka prema fakultetima, dobnu i spolnu te strukturu uzorka prema tipu naselja u kojem su ispitanici rođeni.

⇒ **TABLICA 1**
Struktura uzorka
prema fakultetima

	N	%
Katehetika	87	14
Psihologija	93	14
Medicina	102	16
Matematika	69	11
Pravo	66	10
FER	70	11
Teologija	79	12
Novinarstvo	78	12

⇒ **TABLICA 2**
Dobna struktura uzorka

	N	Minimum	Maksimum	M	σ
Starost ispitanika	643	18	22	19,4	1,03

⇒ **TABLICA 3**
Spolna struktura uzorka

	N	%
Muško	294	46
Žensko	348	54

⇒ **TABLICA 4**
Struktura uzorka prema tipu naselja u kojem je ispitanik rođen

	N	%
Selo	73	11
Manji grad	225	35
Veći grad	338	53

Upitnik

Studentima smo ponudili tvrdnje iz skale nacionalno-autoritarnog stava preuzete od Noacka i suradnika (1995.) koju smo za potrebe ovoga istraživanja reducirali u pet tvrdnja. Ta skala uključuje osnovne komponente nacionalno-autoritarnog stava.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

tičke opcije: poželjnost čvrste – autoritarne političke vlasti, prihvatljivost upotrebe sile kao mehanizma očuvanja društvene kohezije i sredstva rješavanja sukoba te pretpostavljanje "viših" nacionalnih ciljeva slobodi pojedinca. Faktorizacijom tih tvrdnja očekujemo formiranje čimbenika koji će predstavljati skalu nacionalno-autoritarne političke opcije.

Ponuđene tvrdnje iz ove skale bile su sljedeće: 1. U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države; 2. Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav; 3. One koji se nisu voljni adaptirati društvenim normama trebalo bi na to prisiliti; 4. Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinaca; 5. U svakoj demokratskoj zemlji postoje određeni sukobi koje se samo silom može riješiti. Na skali Likertova tipa od pet stupnjeva (1= uopće ne, 5= da u potpunosti) ispitanici su trebali odgovoriti koliko se slažu s afirmativnim tvrdnjama.

Pri skupljanju podataka izabrani su i sociodemografski pokazatelji – spol, dob, mjesto rođenja, broj braće i sestara, redoslijed rođenja ispitanika, studij koji pohađa, gdje živi tijekom studija, naobrazba roditelja, zanimanje roditelja, je li rastao/la s oba roditelja te obiteljska primanja. Smatrali smo da su ti pokazatelji dostatni za uvid u sociodemografski profil ispitanika.

Kako bismo ustanovili odnos roditelja i adolescenata, u upitniku smo ponudili 20 pitanja Barnesove i Olsonove skale (1985.) komunikacije između roditelja i adolescenata. Cilj te skale Likertova tipa od pet stupnjeva (1= u potpunosti se slažem, 5 = uopće se ne slažem) je izmjeriti kvalitetu odnosa između roditelja i njihove djece, a sastoji se od dva dijela. Prvi niz pitanja odnosi se na pozitivne oblike komuniciranja u kojima se mjeri izmjena bilo faktičkih bilo emocionalnih informacija kao i percepcija međusobnoga razumijevanja i zadovoljstva interakcijom adolescenta i roditelja. Primjeri naravi prvoga niza pitanja ove skale su: "Moja majka/otac uvijek sluša pažljivo", "Kad majku/oca nešto upitam, odgovori mi iskreno". Drugi niz pitanja iz ove skale odnosi se na problematične situacije, odnosno negativne aspekte komunikacije: zatvorenost, negativne stilove interakcije, selektivnost i oprez u komunikaciji između roditelja i adolescenata. Primjeri pitanja kojima se mjeri prisutnost poteškoća u komunikaciji su: "Postoje teme koje izbjegavam dodirnuti u razgovoru s majkom/ocem", "Ne vjerujem da sam u stanju reći majci/ocu što doista mislim o nekim pitanjima". Studenti su trebali odgovoriti posebno za odnose s ocem, a posebno za odnose s majkom.

Kako bismo odredili je li religiozna dimenzija značajan čimbenik poticaja životnog optimizma, ispitanicima smo ponudili tvrdnju koja je također procijenjena na petostupanjskoj skali Likertova tipa, a glasi: "Vjera u Boga ulijeva mi nadu u budućnost".

REZULTATI

U tablici 5 prikazani su rezultati slaganja ispitanika s pet tvrdnja koje čine osnovu naše skale autoritarnosti.

	Uopće ne	Uglavnom ne	Niti da niti ne	Uglavnom da	Da, u potpunosti	M
U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države	5	5	20	40	30	3.85
One koji se nisu voljni adaptirati društvenim normama trebalo bi na to prisiliti	25	28	32	10	4	2.41
Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav	40	23	19	11	7	2.23
U svakoj demokratskoj zemlji postoje određeni sukobi koje se samo silom može riješiti	32	34	24	7	3	2.16
Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca	38	33	20	6	4	2.04

● **TABLICA 5**
Stupanj slaganja/
neslaganja s postav-
ljenim tvrdnjama
(postoci ispitanika)

Vidljivo je da većina ispitanika ne prihvaća veći dio ovih tvrdnja, osim kad je riječ o tvrdnji "U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države" u kojoj imamo obrnuti trend. Oko 70% ispitanika (u većoj ili manjoj mjeri) prihvaća ovu tvrdnju. U ostalim tvrdnjama postotak ispitanika kojima su tvrdnje uglavnom ili potpuno prihvatljive iznosi između 10 i 18%.

Ovo odstupanje tvrdnje o "potrebi jake ruke" ukazuje na to da će ta tvrdnja vjerojatno biti u slabijoj korelaciji s ostalim varijablama skale.

Kako bismo utvrdili mjere li ove tvrdnje isti predmet mjerenja te kako bismo konstruirali skalu sklonosti nacionalno-autoritarnim političkim orijentacijama, proveli smo faktorsku analizu.

Faktorizacijom ovih pet tvrdnja ekstrahiran je jedan značajan faktor (metoda glavnih komponenata, GK kriterijem za zaustavljanje ekstrakcije) koji tumači 41% ukupne varijance instrumenta. Sve varijable imaju zadovoljavajuće saturacije na ekstrahirani generalni faktor; ako kao granicu uzmemo uobičajenih 0.4. Većina varijabla ima ujednačene iznose saturacija, osim tvrdnje "U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države" koja se izdvaja s obzirom na visinu saturacije. U ostalih varijabla ekstrahirana komponenta tumači više od 40% standardizirane varijance, a u spomenutoj tvrdnji taj postotak iznosi samo oko 17%.

Ako pogledamo matricu korelacija tih pet tvrdnja, moguće je objasniti ovakve rezultate faktorske analize. Naime, ta tvrdnja ima korelaciju s ostale četiri tvrdnje između 0.13 i 0.16 uz $p < 0.05$, dok su interkorelacije ostale četiri tvrdnje znatno veće (između 0.29 i 0.41 uz $p < 0.05$).

U svakoj demokratskoj zemlji postoje određeni sukobi koje se samo silom može riješiti	0.724
Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav	0.691
One koji se nisu voljni adaptirati društvenim normama trebalo bi na to prisiliti	0.680
Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca	0.648
U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države	0.407

❶ **TABLICA 6**
Matrica faktorskih opterećenja

Za kompletnu provjeru mjernih karakteristika skale koju smo konstruirali valja provjeriti njezinu pouzdanost, a u tu svrhu rabili smo Cronbachov alpha koeficijent. Za ovu skalu on iznosi zadovoljavajućih 0.63. Neznatno povećanje pouzdanosti te skale bilo bi moguće uz isključivanje tvrdnje "U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države" za koju smo već vidjeli da slabije od ostalih mjeri ovaj predmet mjerenja. U tom bi slučaju koeficijent iznosio 0.65. Kako nije riječ o velikom povećanju pouzdanosti te kako ova tvrdnja pridonosi u sadržajnom određenju skale, odlučili smo zadržati svih pet tvrdnja.

Ovaj rezultat pokazuje da ta tvrdnja, koja je inače sadržajno iznimno bliska političkom konceptu autoritarnosti u studentskoj populaciji, nije percipirana isključivo u tom kontekstu nego je prihvatljiva vjerojatno i "pobornicima" drukčijih političkih orijentacija.

U kontekstu spominjanih sociopsiholoških analiza agensa socijalizacije koji utječu na usvajanje političkih stavova i orijentacija, u nastavku rada ćemo, na rezultatima ovoga istraživanja, testirati teorijske hipoteze iz uvoda ovog rada.

Kako bismo testirali prvu od pet osnovnih hipoteza – da će skladni odnosi između adolescenata i njihovih roditelja i viša razina međusobnoga povjerenja utjecati na smanjenje tendencija k nacionalno-autoritarnoj političkoj orijentaciji – proveli smo regresijsku analizu (*stepwise* metodom) povezanosti šest faktora koji predstavljaju skale kvalitete odnosa i komunikacije (prediktori) i skale nacionalno-autoritarnih političkih orijentacija (kriterij).

Provođenjem faktorskih analiza na tvrdnjama iz Barnesove i Olsonove skale dobili smo šest različitih faktora koji predstavljaju šest različitih komponenata odnosa adolescenata s roditeljima (po tri komponente za svakog roditelja). Dobivene faktore interpretirali smo kao: "Međusobno razumijevanje s ocem", "Međusobno razumijevanje s majkom", "Negativni stilovi interakcije s ocem", "Negativni stilovi interakcije s majkom", "Oprez u komunikaciji s ocem" i "Oprez u komunikaciji s majkom".

Regresijska analiza pokazuje da, prema rezultatima ovoga istraživanja, moramo odbaciti postavljenu hipotezu, naime, od šest varijabla (faktora) koje su predstavljale različite komponente odnosa adolescenata s ocem i majkom kao značajan prediktor pojavio se samo jedan faktor "Međusobno razumi-

➔ **TABLICA 7**
 Regresijska analiza
 povezanosti faktora
 nacionalno-autori-
 tarne orijentacije i
 oblika međusobnog
 odnosa s oba roditelja

jevanje s majkom", no i on tumači zanemarivo mali dio varijance kriterija, kao što je vidljivo iz tablica 7, 8 i 9.

R	R ²	F	p
0.093	0.009	4.787	0.029

Značajni prediktori	Beta	t	p	Korelacija		
				Nultog reda	Parcijalna	Part
Konstanta		-0.229	0.819			
Međusobno razumijevanje s majkom	-0.093	-2.188	0.029	-0.093	-0.093	-0.093

➔ **TABLICA 8**
 Značajni prediktori

	Beta	In	t	p
Međusobno razumijevanje s ocem	0.054	1.206	0.228	
Negativni stilovi interakcije s ocem	-0.018	-0.408	0.683	
Opres u komunikaciji s ocem	-0.020	-0.469	0.639	
Negativni stilovi interakcije s majkom	0.026	0.547	0.585	
Opres u komunikaciji s majkom	-0.048	-0.949	0.343	

➔ **TABLICA 9**
 Neznačajni –
 izbačeni prediktori

Često se u literaturi navodi da postoji povezanost između izobrazbenog statusa roditelja i političkih stavova. Tako, primjerice, mnoga istraživanja spominju da su neizobražene ili slabo izobražene osobe sklonije autoritarnim političkim orijentacijama (Hofer i sur., 1994.). Jednako tako navodi se da politički stavovi roditelja u bitnom utječu na političke stavove djece (Bengston i Troll, 1978.). U tom smislu moglo bi se pretpostaviti da postoji povezanost između izobrazbenog statusa roditelja i sklonosti ispitanika k nacionalističko-autoritarnoj političkoj orijentaciji, i to takva da će ispitanici čiji su roditelji niže naobraženi imati u prosjeku veći skor na skali koja mjeri tu političku orijentaciju.

Prema rezultatima koje dobivamo u ovom istraživanju, ovakva hipoteza mora biti odbačena. Kao što se vidi iz tablice 10, jednostavnom analizom varijance nije potvrđeno da postoje razlike u prosječnom faktorskom skoru ispitanika s obzirom na izobrazbenu razinu roditelja.

➔ **TABLICA 10**
 Analiza varijance
 aritmetičkih sredina
 prema naobrazbi
 roditelja

	F	p
Izobrazbena razina oca	1.045	0.352
Izobrazbena razina majke	1.05	0.351

Sljedeća varijabla kojom ćemo se detaljnije pozabaviti jest utjecaj tipa naselja u kojem se odvija primarna socijalizacija (pa time i primarna politička socijalizacija). U svrhu analize utjecaja te varijable na prihvatljivost nacionalističko-autoritar-

ne političke orijentacije T-testom smo testirali postojanje razlike između ispitanika podrijetlom sa sela i ispitanika podrijetlom iz grada.

➔ **TABLICA 11**
T-test razlika aritmetičkih sredina ispitanika sa sela i grada na faktoru nacionalno-autoritarne političke orijentacije

F	p	t	Df	p	M selo	M grad
0.18	0.672	2.534	395	0.012	.285	-0.070

U tablici 11 vidljivo je da postoji statistički značajna razlika u prosječnom faktorskom skoru ispitanika iz gradova i ispitanika sa sela, pri čemu ispitanici sa sela imaju u prosjeku viši faktorski skor (0.285) od ispitanika iz grada (-0.070).

⊙ **TABLICA 12**
T-test razlika aritmetičkih sredina ispitanika sa sela i grada na mjenjenim tvrdnjama

Kako bismo o ovom pitanju stekli kompletniju sliku, zanimljivo je proanalizirati postoji li razlika ustanovljena u faktoru nacionalno-autoritarne orijentacije i u svim tvrdnjama kojima je mjenjen taj koncept.

		N	M	t	df	p T-test
U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države	Selo	67	3.91	0.46	623	0.646
	Grad	558	3.85			
Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav	Selo	66	2.58	2.345	621	0.019
	Grad	557	2.19			
One koji se nisu voljni adaptirati društvenim normama trebalo bi na to prisiliti	Selo	66	2.59	1.399	620	0.162
	Grad	556	2.39			
Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca	Selo	66	2.24	1.598	618	0.111
	Grad	554	2.02			
U svakoj demokratskoj zemlji postoje određeni sukobi koje se samo silom može riješiti	Selo	65	2.31	1.225	619	0.221
	Grad	556	2.14			

Ovom analizom dolazimo do zanimljivog zaključka da se ispitanici podrijetlom sa sela i ispitanici podrijetlom iz grada značajno razlikuju jedino u tvrdnji "Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav". Vidljivo je da je ispitanicima sa sela ova tvrdnja u nešto većoj mjeri prihvatljiva u odnosu na ispitanike iz grada, no i prosjek ispitanika sa sela još je uvijek bliži području neslaganja s ovom tvrdnjom nego području slaganja. Ako u ovoj tvrdnji proanaliziramo distribuciju odgovora, uviđamo da ispitanici sa sela (20%) nisu značajno češće odgovarali slaganjem na tu tvrdnju od ispitanika iz grada (18%). Razlika nastaje zapravo u proporciji ispitanika koji su odgovorili neslaganjem, 50% ispitanika sa sela u većoj ili manjoj mjeri ne prihvaća tu tvrdnju, a taj postotak u ispitanika iz grada iznosi oko 64% ($t=2.16$ $p<0.05$). Ta detaljnija analiza pokazuje da ne možemo govoriti da su ispitanici sa sela skloniji autoritarnom stavu više od ispitanika iz gradskih naselja. Međutim, možemo zamijetiti da ispitanici iz gradova imaju nešto veći otpor prema tom političkom konceptu, dok su ispitanici sa sela nešto više neutralni. Stoga naša treća hipoteza ostaje nepotvrđena.

U ostalim tvrdnjama nema značajnih razlika, iako u svim tvrdnjama ispitanici sa sela imaju nešto veći prosjek od ispitanika iz grada.

Politički stavovi su dio cjelokupnoga svjetonazorskog kompleksa te su povezani i s drugim njegovim elementima. Detaljna analiza odnosa političkih orijentacija s drugim komponentama svjetonazora tražila bi puno opširniju eksplikaciju i detaljniji i kompleksniji istraživački instrument od onoga koji smo mi rabili, pa ćemo stoga u ovom radu proanalizirati samo odnos mjerene političke orijentacije i odnosa prema vjeri. Tema odnosa nacionalističko-autoritarne političke opcije i religioznosti je posljednjih godina tematizirana i u široj hrvatskoj javnosti, posebno u medijima.

Religioznost u našem instrumentu je mjerena posredno, pomoću skale slaganja s tvrdnjom "Vjera mi ulijeva nadu u budućnost".

Rezultati dobiveni na skali Likertova tipa radi lakše su analize rekodirani u binarnu formu, tako da su ispitanici koji su odgovorili s 1 ili 2 (Uopće ne i uglavnom ne) "proglašeni" "nevjernicima",¹ a osobe koje su odgovorile s 3, 4 ili 5 svrstane su u "vjernike".

Rezultati našega istraživanja potvrđuju navedenu hipotezu da postoji povezanost između religioznosti i sklonosti nacionalističko-autoritarnoj političkoj opciji, što je vidljivo iz T-testa prosječnih skorova "vjernika" i "nevjernika". "Vjernici" imaju statistički značajno veći prosječan faktorski skor od "nevjernika".

↻ TABLICA 13
T-test razlika aritmetičkih sredina između "vjernika" i "nevjernika"

	N	M	T	df	p T-test
"nevjernici"	118	-0.2517	-3.061	615	0.002
"vjernici"	499	0.0599			

Ovaj se nalaz potvrđuje i kad se sa skale "spustimo" na mjerene varijable. Na svih pet tvrdnja "vjernici" imaju veću prosječnu ocjenu, dakle u nešto većoj mjeri prihvaćaju te tvrdnje. Valja napomenuti da to nikako ne vodi zaključku da "vjernici" prihvaćaju te tvrdnje i da su "sljedbenici" nacionalističko-autoritarne opcije. Ako proanaliziramo konkretne distribucije odgovora tih dviju skupina, zaključujemo da su te razlike više plod činjenice da je među "nevjernicima" više onih koji te tvrdnje ne prihvaćaju. Na četiri tvrdnje (sve osim "U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države") i među "vjernicima" i "nevjernicima" je jednak postotak onih koji prihvaćaju tvrdnje, a razlika koju vidimo u prosjeku nastaje kao plod razlike u postotku onih koji ne prihvaćaju te tvrdnje, odnosno onih koji su neutralni (kod "nevjernika" je u pravilu veći udio onih koji se eksplicitno ne slažu s tvrdnjama, a kod "vjernika" onih koji su neutralni).

		N	M	T	df	p T-test
U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države	"nevjernici"	121	3.63	-2.28	162.16	0.024
	"vjernici"	507	3.90			
Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav	"nevjernici"	121	2.19	-0.277	169.13	0.782
	"vjernici"	504	2.23			
One koji se nisu voljni adaptirati društvenim normama trebalo bi na to prisiliti	"nevjernici"	120	2.22	-2.203	622	0.028
	"vjernici"	504	2.46			
Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca	"nevjernici"	120	1.86	-2.151	620	0.032
	"vjernici"	502	2.09			
U svakoj demokratskoj zemlji postoje određeni sukobi koje se samo silom može riješiti	"nevjernici"	120	1.98	-2.156	622	0.031
	"vjernici"	504	2.2			

❶ **TABLICA 14**
T-test razlika aritmetičkih sredina između "vjernika" i "nevjernika" na mjerenim tvrdnjama

Rijetko koja teorija povezuje profesiju i političke orijentacije. Uz velika domišljanja vjerojatno bi se mogle izdvojiti neke koje bi se, prema sadržaju svojega posla i pristupu stvarnosti, mogle sadržajno povezati s nekom političkom orijentacijom. Namjera ovoga rada nije da propituje tu teorijsku dimenziju, nego da pomoću rezultata dobivenih u konkretnom istraživanju eventualno stvori empirijsku podlogu za daljnji razvoj takvih teorija.

Stoga smo ispitali postoji li povezanost između studija koji naši ispitanici studiraju i sklonosti nacionalističko-autoritarnoj političkoj orijentaciji. Eventualna povezanost nužno ne vodi potkrepi neke teorije koja bi eksplicirala postojanje povezanosti između političke orijentacije i profesije, jednostavno zbog mogućnosti da postoje specifični čimbenici koji utječu na pojavu ove povezanosti u našim rezultatima i našem društvu. Neki od takvih čimbenika mogli bi biti: slučajna veća sklonost profesora i nastavnika na nekom od studija jednom političkom konceptu, u javnosti pripisana politička orijentacija nekom od studija s kojom se studenti i profesori identificiraju (za primjer imamo Hrvatske studije, ustanovu kojoj se posljednjih godina najčešće pokušavalo pripisati određenu političku orijentaciju), intervenirajuća uloga neke od sociodemografskih varijabla (veći udio studenata sa sela ili "vjernika" na nekom od studija) itd.

Jednostavnom analizom varijance ustanovili smo da postoje određene značajne ($F=3.191$ $p=0.003$) razlike u prosječnom faktorskom skoru studenata različitih studijskih grupa. Bonferronijevim *post hoc* testom ustanovili smo da su značajne razlike između studenata psihologije i studenata katehetike, teologije i prava. Iz tablice 15 vidljivo je da studenti psihologije imaju najniži prosječan faktorski skor, a tri studijske grupe s kojima se razlikuju imaju tri najviša prosječna faktorska skora.

Većina radova ovoga tipa suzdržava se od pokušaja procjene veličine skupine koja uglavnom podržava jednu političku orijentaciju. U ovom smo radu primjenom nehijerarhijske

cluster analize² na pet mjerenih tvrdnja procijenili veličinu skupine pristaša nacionalističko-autoritarnog političkog koncepta u našem uzorku.³

➔ TABLICA 15
Prosječni faktorski
skorovi studenata s
pojedinih fakulteta

	N	Regr. faktorski skorovi
Psihologija	93	-0.334
Novinarstvo	78	-0.142
Medicina	102	-0.075
FER	70	0.013
Matematika	69	0.042
Pravo	66	0.180
Teologija	79	0.211
Katehetika	87	0.226

F=3.191, p=0.003

Kako smo rabili nehijerarhijsku *cluster* analizu (*k-mean*), samostalno smo određivali broj *cluster*a koji želimo ekstrahirati. Pri tomu smo željeli doći do *cluster*a koji nedvosmisleno "okuplja" pristaše mjerenoga političkog koncepta. U tu smo svrhu postavili osnovni kriterij o zadovoljavajućim karakteristikama *cluster*a: željeli smo dobiti (barem jedan) *cluster* čiji članovi imaju prosječnu vrijednost u svih pet tvrdnja 3.0 i više. Zadovoljavajuću *cluster* dobili smo u soluciji koja ekstrahira šest *cluster*a.

U tablici 16 prikazane su prosječne vrijednosti članova *cluster*a u svih pet tvrdnja koje smo rabili za mjerenje nacionalističko-autoritarnog političke orijentacije. Kurzivom je označen nama najzanimljiviji *cluster* koji ispunjava postavljenu uvjet. Članovi ovog *cluster*a u svim tvrdnjama imaju prosjek u "zoni" prihvaćanja, osim u tvrdnji "Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca" u kojoj prosjek pada u neutralnu poziciju.

Ukupno 64 ispitanika "svrstavaju se" u ovaj *cluster*, što je 10% od klasificiranoga 621 ispitanika (23 ispitanika su zbog nepotpunih podataka isključena iz analize).

⊕ TABLICA 16
Prosječne vrijednosti
*cluster*a na mjerenim
tvrdnjama

	<i>Clusteri</i>					
	1	2	3	4	5	6
Broj ispitanika	143	64	131	85	109	89
U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države	4.5	4.4	3.8	4.2	3.9	2.2
Ima situacija u kojima je diktatura najbolji politički sustav	1.3	4.2	1.8	3.9	2.1	1.4
One koji se nisu voljni adaptirati društvenim normama trebalo bi na to prisiliti	1.6	3.7	3.3	2.0	2.7	1.4
Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca	1.6	3.0	1.6	1.8	3.4	1.3
U svakoj demokratskoj zemlji postoje određeni sukobi koje se samo silom može riješiti	1.6	3.8	2.2	2.1	2.4	1.6

Razlike među studijskim grupama potvrđuju se i rezultatima *cluster* analize. Naime, udio studenata teologije (17%) i katehetike (14%) u *clusteru* 2 je značajno veći ($t=2.04$ $p<0.05$) od udjela studenata psihologije (5%).

ZAKLJUČNA RASPRAVA

Na osnovi iznesenih rezultata možemo utvrditi pet nalaza koji zaslužuju više pozornosti i teorijske analize.

Prvi od tih nalaza jest da mali broj ispitanika, samo 10%, prihvaća nacionalizam i nacionalne interese kao prihvatljivu podlogu za autoritarni politički poredak (tablica 1), naime, tvrdnja "Nacionalni interesi su važniji od slobode pojedinca" ima najniži prosjek prihvatljivosti od svih pet tvrdnja, 2.04. Taj nalaz može biti interpretiran iz najmanje dva rakursa. Jedan bi bio onaj koji ovu tvrdnju interpretira kao ekstremno formuliranu, koja je u ovakvom obliku neprihvatljiva za većinu ispitanika koji su tijekom izobrazbe naučili pozitivno vrednovati "slobodu pojedinca" što je sintagma koja simbolizira individualizam koji je i našoj mladeži sve bliži. To ne znači da neki blaži oblik nacionalizma, izražen tvrdnjama koje ne uključuju ovako jake stereotipne pojmove kao što je "sloboda pojedinca", ne bi bio prihvaćen u većoj mjeri.

Ako kompariramo rezultate i na ovako radikalnoj tvrdnji, dobivene na našem uzorku, i rezultate dobivene primjenom iste tvrdnje u Njemačkoj (Noack i sur., 1995.; Hofer i sur., 1994.), mogli bismo ponuditi hipotezu koja tek treba biti provjerena na reprezentativnom i usporedivom uzorku, da su naši kasniji adolescenti manje skloni prihvaćanju nacionalno-autoritarnog političkog koncepta.

Drugi zanimljiv nalaz jest da je tvrdnja "U teškim vremenima apsolutno je potrebna jaka politička ruka na čelu države" prihvatljiva čak za oko 70% studenata iz našeg uzorka. Tako visok postotak začuđuje i upućuje nas na neke moguće interpretacije.

Jedna moguća interpretacija odnosi se na utjecaj političkih zbivanja i društvenih promjena u Hrvatskoj na formiranje političkih stavova mladih. Čini se da je ratna situacija, kao i model vlasti s odlučujućom ulogom jednoga čovjeka, odnosno jednoga središta moći, utjecala na formiranje stava da je opstanak društva u kriznim situacijama moguć samo pod vodstvom "velikoga vođe". Naravno, koncept politike s "velikim vođom" na čelu nije nov u ovim prostorima i bio je dominantan u cijeloj novijoj povijesti ovih područja. Taj politički model po svoj prilici ima izvorište u patrijarhalnom modelu obitelji čiji je paradigmatičan primjer "zadruga" (Erlich, 1966.; Živković, Šporer, Sekulić, 1995.) u kojoj je najstariji muškarac imao apsolutnu moć odlučivanja te je sustav komunikacije i ophođenja bio prilagođen tom modelu.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

U pozadini takvoga stava može stajati i latentno nepovjerenje u upravno-politički poredak te percepcija demokratskih političkih poredaka kao imanentno nestabilnih.

Kao treći izazovan nalaz možemo izdvojiti nalaz koji pokazuje da ispitanici sa sela pokazuju manji otpor, odnosno veću neutralnost prema autoritarnoj političkoj orijentaciji u odnosu na ispitanike iz gradova. To bi moglo upućivati na zaključak da studenti podrijetlom iz gradova imaju nešto razrađene i osvještenije političke stavove od studenata podrijetlom sa sela. Za pretpostaviti je da je gradsko stanovništvo (roditelji) informiranije i zainteresiranije za politička zbivanja od seoskoga stanovništva, što kao posljedicu ima razliku u "političnosti" socijalizacijskoga okružja.

Povezanost stupnja religioznosti i sklonosti nacionalno-autoritarnoj političkoj orijentaciji je četvrta točka kojoj posvećujemo više pozornosti.

Od teorijskih eksplikacija koje povezuju ta dva fenomena valja izdvojiti onaj koji religioznost i autoritarnost povezuje preko tradicionalizma. Naime, i religioznost i autoritarnost su češći u ljudi odraslih u tradicionalnijem obiteljskom i društvenom okružju. U prilog tomu govori istraživanje Črpića i sur. (1998.) u kojemu je utvrđeno da tradicionalno (nominalno) kršćanstvo podržavaju manje naobraženi, odnosno oni koji inzistiraju na ulozi tradicije i dobroga odgoja te pojedinci koji žele naglasiti razliku između svoje i drugih vjera i nacija. Katolička crkva je, prema svojem ustroju, hijerarhijska, patrijarhalna i nedemokratska. U svojem poslanju i učenju pozitivno vrednuje načelo subsidijarnosti, red i društveni poredak te je moguće da ispitanici koji svoj identitet više vežu uz Katoličku crkvu prenose taj model kao poželjan i na razinu države.

Peti značajan nalaz jest onaj koji govori o razlikama među studentima različitih studija u stupnju sklonosti prema nacionalno-autoritarnoj političkoj orijentaciji. Rezultati pokazuju da najviše prosjeke (od grupa koje su bile u našem uzorku) na ovoj skali imaju studenti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta (studenti katehetike i teologije), potom studenti Pravnog fakulteta, a najniže prosjeke imaju studenti psihologije i novinarstva s Hrvatskih studija. U sredini između tih grupa nalaze se studenti FER-a, Medicinskog fakulteta i studenti matematike. Taj je nalaz u izravnoj vezi s rezultatima iz prethodne točke, osobito kad je riječ o studentima teologije i katehetike. Sam izbor studija ovih studijskih grupa ukazuje na prihvatljivost hijerarhijskoga i autoritarnoga odnosa, jer će veći dio studenata tih grupa postati dio Crkvene strukture.

Za studente psihologije i novinarstva s Hrvatskih studija valja zaključiti da ovo istraživanje opovrgava često im pripisivanu desniju-autoritarnu političku orijentaciju.

BILJEŠKE

¹ Ovdje, naravno, nije riječ o nevjernicima u doslovnom smislu, odnosno osobama koje se deklariraju kao ateisti ili agnostici.

² Cluster analiza je primijenjena na pet izvornih tvrdnja radi lakše interpretacije rezultata.

³ Ovo nije procjena o veličini ove skupine u studentskoj populaciji. Od takve se procjene suzdržavamo zbog nedostatno reprezentativnog uzorka.

LITERATURA

Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. i Sanford, R. (1966.), *The authoritarian personality*. New York, Plenum.

Baloban, S. i Rimac, I. (1998.), Povjerenje u institucije u Hrvatskoj. U: *Bogoslovska smotra*, 68, br. 4., str. 663-672.

Barnes, H. i Olson, D. (1985.), Parent adolescent communication and circumplex model. *Child Development*, 56, 438-447.

Bengston, V. i Troll, L. (1978.), Youth and their parents: Feedback and intergenerational influence in socialization. U: R. M. Lerner i G. B. Spainer (ur.), *Child influences on marital and family interaction* (pp. 215-240). New York, Plenum.

Bommes, M. i Scherr, A. (1992.), Right extremism: An offer for just normal adolescents. (Rechtsextremismus: Ein Angebot für ganz gewöhnliche Jugendliche). U: J. Mansel (ur.), *Reaktionen Jugendlicher auf gesellschaftliche Bedrohung* (pp. 210-227). Weinheim, Germany, Beltz.

Bronfenbrenner, U. (1979.), *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and design*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.

Črpić, G., Kušar, S. i Rimac, I. (1998.), Neka obilježja situacije laika u našoj Crkvi. U: *Bogoslovska smotra*, 68, br. 4, str. 565-588.

Erllich, V. St. (1966.), *Family in transition: a study of 300 Yugoslav villages*. Princeton University Press, New Jersey.

Fend, H. (1991.), *Identity development in adolescence*. (Identitätswicklung in der Adoleszenz). Bern, Huber.

Fend, H. (1994.), Antiforeigner and nationalist conceptions of the world and aggressive tendencies in German and Swiss adolescents: Contextual and personal antecedents. (Ausländerfeindlich-nationalistische Weltbilder und Aggressionsbereitschaft bei Jugendlichen in Deutschland und in der Schweiz: Kontextuelle und personale Antezedenzbedingungen). *Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie*, 14, 131-162.

Havighurst, R. J. (1972.), *Developmental Tasks and Education*. New York, McCay.

Heitmeyer, W. (1988.), *Rightist orientations among adolescents. Empirical results and explanations*. (Rechtsextremistische Orientierungen bei Jugendlichen: Empirische Ergebnisse und Erklärungsmuster einer Untersuchung zur politischen Sozialisation). Weinheim, Germany, Juventa.

Hennig, E. (1982.), Neonazi militance and right extremism among adolescents. (Neonazistische Militanz und Rechtsextremismus unter Jugendlichen). *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B23, 23-37.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

Hofer, M., Noack, P. i Klein-Allermann, E. (September 1994.), *Influences of parental child-rearing practices of adolescents' political attitudes and violence proneness in East and West Germany*. (Paper presented at the Thirty-ninth Biennial Meetings of the German Society for Psychology, Hamburg.

Hopf, W. (1991.), Family and school-related antecedents of adolescents' rightist orientations. (Familiale und schulische Bedingungen rechtsextremer Orientierungen von Jugendlichen. *Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie*, 11, 43-59.

Hopf, W. (1992.), Idealization of parents and authoritarianism: Critical considerations concerning social-psychological assumptions. (Eltern-Idealisierung und Autoritarismus: Kritische Überlegungen zu einigen sozialpsychologischen Annahmen). *Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie*, 12, 52-65.

Hopf, W. (1994.), Adolescents' right extremism: No problem of deprivation? (Rechtsextremismus von Jugendlichen: Kein Deprivationsproblem?). *Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie*, 14, 194-211.

Ilišin, V. (1999.), *Mladi na margini društva i politike*. Biblioteka Politologija, Alinea, Zagreb.

Khoshnung-Sefat, H., Hennige, U., Metz-Göckel, H. i Preiser, S. (1983.), Effects of socialization on social and political involvement. (Sozialisationsbedingungen sozialen und politischen Engagements). U: S. Preiser (ur.), *Soziales und politisches Engagement. Kognitive und soziale Bedingungen* (pp. 45-105). Weinheim, Germany, Beltz.

Klein-Allerman, E., Kracke, B., Noack, P. i Hofer M. (1995.), Micro and macrosocial conditions of adolescents' aggressiveness and antiforeigner attitudes. U: J. Youniss (ur.), *After the Wall: Family adaptations in East and West Germany* (pp. 71-83). New Directions for Child Development, 70. San Francisco, Jossey Bass.

Krampen, G. (1991.), *The development of political behavior orientations in adolescence. Results of an explorative longitudinal study*. (Entwicklung politischer Handlungsorientierungen im Jugendalter. Ergebnisse einer explorativen Längsschnittsequenz-Studie). Göttingen, Germany, Hogrefe.

Lorr, M. (1983.), *Cluster analysis for Social Scientists*. Jossey-Bass Publishers, San Francisco-Washington-London.

Mussen, P. (1984.), Personality and political attitudes in adolescence. (Persönlichkeit und politische Einstellungen im Jugendalter. U: *Probleme des Jugendalters* (pp. 317-332). Berlin, Springer.

Noack, P., Hofer, M., Kracke, B. i Klein-Allermann, E. (1995.), Adolescents and their parents facing social change: Families in East and West Germany after unification. U: P. Noack, M. Hofer i J. Youniss (ur.), *Psychological responses to social change* (pp. 129-148). Berlin, de Gruyter.

Noack, P., Kracke, B. (1995.), Jugendliche, Ausländer und Europa: Einstellungen in Abhängigkeit von globalen Werthaltungen und Schultyp. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 42, 89-98.

Oswald, H. i Stuedel, R. (March 1990.), *Adolescents between mothers, fathers, and peers: similarities in political attitudes in West Germany*. Paper

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

presented at the 3rd Biennial Meetings of the Society for Research on Adolescents, Atlanta, Georgia.

Schubarth, W. i Melzer, W. (1993.), *School, violence, and right extremism*. (Schule, Gewalt und Rechtsextremismus). Opladen, Germany, Leske and Budrich.

Šiber, I. (1998.), *Osnove političke psihologije*. Zagreb, Politička kultura.

Tacq, J. (1997.), *Multivariate Analysis Techniques in Social Science Research*. Sage Publication, London-Thousand Oaks-New Delhi.

Treibel, A. (1990.), *Migration in modern societies*. (Migration in modernen Gesellschaften). Weinheim, Germany, Juventa.

Živković, I., Šporer, Ž. & Sekulić, D. (1995.), *Asimilacija i identitet – Studija o hrvatskom iseljeništvu u SAD i Kanadi*, Školska knjiga, Zagreb.

The Presence of National-Authoritarian Political Orientations in Part of the Zagreb Student Population

Ilija ŽIVKOVIĆ

Catholic Faculty of Theology, Zagreb

Dragan BAGIĆ

Puls d.o.o., Zagreb

The paper gives insight into the empirical research of the presence of national-authoritarian political orientations on a sample of Zagreb University students. The research was carried out on a sample of 642 first and second year students of six faculties. For measuring the national-authoritarian political orientation the modified Noack et al. (1995) Scale comprising five statements was used. Factor analysis has shown that statements measure the same object of measurement, because their factorisation extracted only one significant component with the Cronbach alpha reliability coefficient of .63. The initial hypothesis the paper deals with is the thesis that older adolescents do not show greater proneness towards national-authoritarian political orientations when compared to their peers in developed countries. In addition to this one, also tested were the hypotheses concerning the influence of socialisational elements such as: family atmosphere, parents' education, place of examinee's birth, the role of religion in life, as well as faculty orientation on proneness to the national-authoritarian political concept. Research results confirm the initial research hypothesis. The findings also indicate that family atmosphere and parents' education are not predictive for the examinee's proneness to the measured political concept. The adolescent's place of birth, degree of religiosity and faculty orientation indicate an explicative value in the analysis of proneness to this political orientation.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 785-804

ŽIVKOVIĆ, I., BAGIĆ, D.:
PRISUTNOST...

National-autoritäre politische Orientierungen bei einem Teil der Zagreber Studenten

Ilija ŽIVKOVIĆ
Katholische Theologische Fakultät, Zagreb
Dragan BAGIĆ
Puls d.o.o., Zagreb

Der vorliegende Artikel präsentiert Verlauf und Ergebnisse einer empirischen Untersuchung über national-autoritäre politische Orientierungen innerhalb einer Gruppe von Studenten der Universität Zagreb. An der Untersuchung nahmen 642 Studenten von sechs Fakultäten (1. und 2. Studienjahr) teil. Zur Ermittlung national-autoritärer politischer Orientierungen wandte man eine modifizierte Form der von Noack und Mitarbeitern (1995) entworfenen Skala an, in der zu fünf Thesen Stellung genommen werden musste. Die Faktorenanalyse ergab, dass die Thesen alle denselben Ermittlungsgegenstand hatten, denn durch ihre Faktorisierung wurde lediglich eine wesentliche Komponente extrahiert, und zwar mit einer Verlässlichkeit von 0,63 gemäß dem α -Koeffizient nach Crombach. Die Ausgangshypothese dieses Artikels lautet, dass im Vergleich zu Gleichaltrigen in den Industriestaaten die hier befragten Spätadoleszenten keinerlei ausgeprägtere Neigungen zu national-autoritären politischen Orientierungen zeigen. Geprüft wurden weitere Hypothesen, die den Einfluss bestimmter Sozialisierungselemente hinterfragen; dazu gehören: Atmosphäre in der Familie, Bildungsgrad der Eltern, Geburtsort des Probanden, Stellenwert von Religion, gewählte Studienrichtung und Sympathie für ein national-autoritäres politisches Konzept. Die Forschungsergebnisse bestätigen die Ausgangshypothese. Sie zeigen ferner, dass die Atmosphäre in der Familie und der Bildungsgrad der Eltern keine Prädiktoren für eine Neigung zu genanntem politischem Konzept sind. Der Geburtsort, der Grad von Religiosität und die Studienrichtung erweisen sich von explikativem Wert.